

Het lichtschip

MATHIJS DEEN BIJ UITGEVERIJ THOMAS RAP

Brutus heeft honger (2011)

De Wadden (2013)

Onder de mensen (2016)

Over oude wegen (2018)

Mathijs Deen

Het lichtschip

2020

THOMAS RAP
AMSTERDAM

Copyright © 2020 Mathijs Deen
Omslagontwerp bij Barbara
Omslagbeeld Mark Adlington / Bridgeman Images
Foto auteur Merlijn Doornik
Vormgeving binnenwerk Aard Bakker, Amsterdam
Druk Bariet Ten Brink, Meppel
ISBN 978 94 004 0660 5
NUR 301

thomasrap.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Voor Hein Vos

*...dat eeuwig slingerende, stampende schip,
dat daar midden op zee aan den ketting ligt...*

(uit *Het nachtlucht van de zee*, M.J. Brusse)

1

Het was nog niet eens zomer, de eerste week van juni, maar toch al een benauwd heiige dag op het lichtschip Texel. Alles dampte: de zee onder de stekende zon, het geschrobde dek buiten de geopende patrijspooten, de hachee op de borden van de motordrijvers en de matrozen.

De kok, die even daarvoor naar gewoonte de mannen op volgorde van dienstjaren het eten had opgeschept, was op weg naar de kombuis in de deuropening blijven staan en had zich daar met de lege schaal nog in zijn handen omgedraaid.

Daar stond hij en hij keek naar hoe de mannen aten.

De jongste matroos keek op van zijn bord en stootte de motordrijver naast hem aan. Die legde zijn vork neer en algauw staarde iedereen terug naar de kok.

‘Alles in orde, Lammert?’ zei Henk Kaag, de oudste matroos.

Maar de kok antwoordde niet.

Het was merkwaardig heet geweest in de kombuis die ochtend. Zo heet dat het Lammert uit zijn routine had gehaald. Nadat hij zich bij het aardappelschillen een paar keer in de vingers had gesneden, had hij zijn schilmesje kletterend op het aanrecht gesmeten, de twee onwillige vergrendelingshengsels van de deur naar het dek opengestoten en er met zijn schouder zijn volle gewicht tegenaan geduwd.

Langzaam als de dag zelf draaide de zware ijzeren deur naar buiten open.

Lammert stapte aan dek en kneep zijn ogen half dicht tegen het zonlicht dat op het water schitterde. Hij had uien te snijden, het water voor de aardappels kookte op hoog vuur, de stooflappen moesten omgedraaid, maar toch bleef hij staan en keek over zee.

Alles leek normaal, maar onder het geluid van de dieselgenerator dat uit de buik van de Texel opklonk, zwol een diepere dreun aan. De kok, die zijn handen om de reling had gelegd, voelde het naderende geluid niet alleen resoneren in de romp van het schip, maar ook ergens in een weinig bezochte uithoek van zijn

herinnering. Hij deed een stap terug, alsof hij zich wilde verbergen in de schaduw van het overhangende bovendek en rechtte zijn rug tegen de stalen wand van de kombuis. Hij had ook naar binnen kunnen gaan, naar het vlees dat in de brandende boter begon te karamelliseren, naar de aardappelpan die dreigde droog te koken, naar de half geschilde uien die door de aanzwellende dreun van naderende scheepsmotoren begonnen te bewegen.

Maar hij bleef in de schaduw staan, tot hij zag hoe de boeg van een langsvarend schip het glazen zeeoppervlak opduwde en openbrak.

Het was een Liberty, gehavend door de jaren, roest om de ankerbaard, brug op het middenschip, kranen voor en achter. Ze had duidelijk op de positie van de Texel gekoerst, waarschijnlijk omdat ze niet was uitgerust met moderne navigatieapparatuur en zich daarom van haar eigen positie op weg naar de Oostzee wilde vergewissen door de naam van het lichtschip te controleren. Die naam stond met grote letters op de rode romp van de Texel geschilderd. Ook al was het een heilige dag, toch waren de letters duidelijk genoeg te lezen voor een stuurman om een verantwoorde afstand te bewaren.

Er was voor de Liberty dus geen goede reden, anders dan onverschilligheid of roekeloosheid, om op nog geen dertig meter bakboord het lichtschip te passeren. Toch schoof ze tussen de Texel en haar ooster-

waakton langs. Haar boeggolf duwde het lichtschip opzij en zoog haar vervolgens een eindje naar zich toe. De ankerketting in het voorschip klapte in haar koper, de antennes boven het lichthuis zwiepten heen en weer. Binnen in de kombuis rolden de uien over het werkblad. De kok bewoog mee, omhoog, omlaag, omhoog.

Toen het Libertyschip voorbij was, wendde hij zijn hoofd met een ruk af en stapte de kombuis binnen. Daar stond hij een tijdje gedesoriënteerd te dromen, maar hij herpakte zich, goot water bij het vlees, zette het hoge vuur onder het kokende water van de aardappels lager en bukte zich om de gevallen uien op te rapen. Een wolk van stoom vulde de kombuis en ontsnapte als een geest door de open deur naar dek. De deining van de Liberty was onder de Texel door getrokken op weg naar elders en alles kwam weer tot rust.

Meer was er niet gebeurd die dag dat hij in de deuropening bleef staan om te kijken hoe de mannen aten. Aan de hachee die hij gemaakt had was niets te merken. Het rundvlees was mals, de puree smeugig en de bijtgare boontjes geurden naar gemaaid gras en pas geraspte nootmuskaat.

En ook voor de mannen was deze maaltijd als alle andere: de gebruikelijke troost die ze in de vier weken dat ze aan boord waren met ijzeren regelmaat opge-

diend kregen. De maaltijden braken de dagen op in voorspelbare stukken tijd; brokken van het leven die ze op de vork namen, woordeloos kauwden en wegslikten naar dat duistere labyrint waar al de eendere etmalen van hun werkende leven werden verteerd tot een brij van nauwelijks te ontwarren herinneringen.

De mannen keken uit naar de maaltijden, omdat die als streepjes op een gevangenismuur het tijdstip dichterbij brachten dat ze het geketende schip weer zouden mogen verlaten. Vanaf het moment dat ze bij het Groot Vervang langs de touwladder aan boord waren geklauterd, de plunjezak in hun kooi hadden goegoid en de Zaandam die hen gebracht had in de schemer met de afgeloste ploeg zagen verdwijnen, verlangden ze uit alle macht naar het moment dat op de oostelijke horizon diezelfde cipier weer als een zonsopgang zou verschijnen om ze op te halen.

De Cipier, zo noemden ze de Zaandam.

Bij een enkele matroos keerde 's nachts met regelmaat de droom terug dat hij, zodra de Zaandam in de beschutting van de Texel langszij lag, als de Verlosser zelf over het bolle water kon lopen, de voetafdrukken vlamvend van zeevonk. En dat hij zo het lichtschip voor altijd zou verlaten, alsof ze zijn moeder was.

De werkelijkheid was dat de mannen, als de vier weken van hun dienst erop zaten en de Zaandam

langs zij was komen liggen, vooral moesten uitkijken dat ze op die eerste etappe naar de wal niet zouden verzuipen. Op een rij aan dek keken ze toe hoe de jol op het water plofte. Dan, opdat er geen weg terug was, gooiden ze eerst hun plunjezak in de stuiterende sloep, en dan kwam het moment dat ze zelf van de touwladder hun halsbrekende sprong waagden, zich afzetten tegen de romp en loskwamen van het lichtschip. Het was een sprong naar de vrijheid, weg van deze gevangenis, weg van de vruchteloosheid en melancholie van dit geankerde schip dat nooit vertrok en nooit zou aankomen.

De mannen keken, de kok staarde terug. En toen begon de Texel lichtjes te rollen; het eerste voorteken van ander weer. Met het schip bewoog de kok ook. En hij begon te praten.

‘Gule kaming,’ zei hij, ‘maar dan van een geitenbokje, nog niet gespeend. Heb je dat ooit geproefd, dan weet je hoe mals stoofvlees kan zijn. Dat blijft bij je, dat raak je niet kwijt.’

2

De twee weken op de wal bracht de kok door in zijn eigen huis. Het stond vlak naast de kerk in een rustig terpdorp op gehoorsafstand van de zee.

Het huisje was opgetrokken uit de vuilgele baksteentjes van het noordelijk kustgebied. De kozijnen en deuren waren donkergroen, roestrode pannen lagen op het puntdak. Een kleine woonkamer besloeg, op het halletje na, de hele benedenverdieping. De keuken, het washok, de badkamer en de wc bevonden zich in een kleine uitbouw. De deur die vanuit de keuken toegang gaf tot het besloten tuintje kon aan de bovenkant open, terwijl de onderkant in het slot bleef. Zo ontstond een halfopen staldeurconstructie

waar Lammert iedere ochtend, met de bovenarmen leunend op de gesloten onderdeur, een kop koffie kon drinken en een zelfgedraaide sigaret kon roken. Hij keek naar de appelboom in de tuin, naar de wind in de toppen van de hoge bomen die rond de kerk stonden, naar de kraaien om de toren, naar de rook die aan zijn lippen ontsnapte. Op het aanrecht stond de BBC World Service aan, maar zo zacht dat de gesprekken niet te volgen waren.

Ieder voorjaar schuurde hij de kozijnen en de dakplinten en zette ze weer in de verf. Ook het tuinhek onderhield hij met dezelfde toewijding. Aanloop had hij niet, maar met de dorpelingen op de terp of de boer in het naburige dorp waar hij zijn melk en kaas haalde, voerde hij op het oog zonder enige moeite de gesprekken over de concrete maar bodemloze onderwerpen die horen bij het leven in een klein dorp: droogte, veeziektes, stormschade, oogst, ongedierte, brand, carbid, kwalen, nieuwkomers, geboortes, huwelijken, dood.

Omdat hij een man van de zee was, accepteerden de autochtonen dat hij van elders kwam en zich maar matig in het dorps- en verenigingsleven mengde. Daar hoorde ook bij dat niemand veel meer van hem wist dan dat hij, voorafgaand aan zijn aanstelling als kok op het lichtschip, gekookt had op de Rotterdam en op de Barentsz. En dat ook zijn vader zeeman was geweest. Een enkeling vermoedde iets over Indië, niemand wist van het kamp.